

29. Листи Євгена Коновальця // Євген Коновалець та його доба. – С. 239–273. 30. Лихолат А.В. Под ленинским знаменем дружбы народов. Единство действий трудящихся Украины и России в борьбе за победу и укрепление Советской власти. – М.: Наука, 1970. – 436 с. 31. Лівчак Б. Полковник Євген Коновалець // Визвольний шлях. – 1988. – Кн. 6. – С. 651–657. 32. Мартинець В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН. – Вінніпег: Б.в., 1949. – 349 с. 33. Мельник А. Київ – Мотовилівка – Карабчийів // Євген Коновалець та його доба. – С. 166–177. 34. Мірчук П. Євген Коновалець (У 20-річчя смерті). – Торонто: Ліга визволення України, 1958. – 107 с. 35. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Т. 1: 1920–1939. – Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – 639 с. 36. Олесь О. – Кандиба О. Євген Коновалець. Нарис про життя, чин і смерть великого українського патріота. – На чужині: Вид-во “Український патріот”, 1948. – 31 с. 37. Олеськів В. В поклоні основоположників ОУН // Визвольний шлях. – 1988. – Кн. 7. – С. 771–777. 38. Онацький Є. Шляхом на Роттердам. – Буенос-Айрес: Вид-во Юліана Середяка, 1983. – 184 с. 39. Організація Українських націоналістів. 1929–1954. Збірник статей у 25-ліття ОУН. – На чужині: Видання першої української друкарні у Франції, 1955. – 448 с. 40. Пеленський З. Між двома кінцями // Євген Коновалець та його доба. – С. 502–524. 41. Самчук У. На білому коні. Спомини і враження. – Вінніпег: Видання Товариства “Волинь”, 1972. – 251 с. 42. Сватко Я. Євген Коновалець і справа його життя. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2001. – 40 с. 43. Стеців О. Євген Коновалець – послідовний соборник // Визвольний шлях. – 1989. – Кн. 7. – С. 787–793. 44. Судоплатов П.А. Спецоперації. Лубянка і Кремль 1930–1950 годы. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 1997. – 688 с. 45. Сулятич М. Великий провідник національно-визвольної боротьби України // Визвольний шлях. – 1983. – Кн. 7. – С. 806–813. 46. Чередниченко В. Анатомія зради. – К.: Політвидав України, 1978. – 344 с. 47. Штокало В. Євген Коновалець в українському національно-визвольному русі 1920 – 1929 років // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2000. – Вип. 11. – С. 54–65. 48. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989. – 468 s. 49. Torzecki R. Kwestia ukraińska w polityce III Rzeczy. 1933–1945. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1972. – 379 s. 50. Żeleński W. Zabójstwo ministra Pierackiego. – Warszawa: Iskry, 1995. – 175 s.

УДК 94(477)“1929\1939”

С.О. Лісіна

Національний університет “Львівська політехніка”

ВІЙСЬКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН В 1929–1939 рр.

© Лісіна С.О., 2006

Проаналізовано політичні та правові першоджерела Організації Українських Націоналістів за період 1929–1939 рр. та охарактеризовано організаційну діяльність з військових питань.

Political and legal primary sources of Organization Ukrainian Nationalists for the period 1929–1939 are analyzed and description of organizational activity on soldieries questions is carried out.

Одним із напрямків сучасної вітчизняної історіографічної та документознавчої науки є всебічне та глибоке вивчення міжвоєнного періоду в розбудові ОУН, її організаційної діяльності, а зокрема, військової роботи. Така увага до означеного періоду зумовлена не лише потребою у відтворенні тогочасного історичного розвитку українських земель, порівнянні основних етапів діяльності ОУН, а й для використання результатів досліджень у сучасному державотворчому процесі та, зокрема, у розбудові Збройних сил України.

Історично закономірно, що в умовах поневолення сусідніми агресивними державами української нації ОУН вдається до визвольної боротьби, яку ініціюють та очолюють найактивніші політичні сили. Проте найбільший резонанс в українському суспільстві мав саме збройний чин українських націоналістів.

Під час розгляду історіографії дослідження виділяють праці безпосередніх учасників тих подій, які написані на документальному матеріалі і висвітлюють різноманітні аспекти військової діяльності ОУН першого десятиліття, а також діаспорної історіографії та наукові розробки сучасних українських істориків. Питання військово-організаційної діяльності ОУН висвітлюються в роботах М. Капустянського, М. Колодзінського, Є. Коновальця [1]. У діаспорній історіографії було опубліковано багато праць про національно-визвольну боротьбу УВО-ОУН у міжвоєнний період, де показано військову діяльність та військовий вишкіл в організації. Це дослідження В. Мартинця, П. Мірчука, З. Книша, Л. Ребета [2]. У новітніх публікаціях вітчизняних істориків І. Гаврилів, І. Партиляка, А. Кентія, С. Якіма [3] аргументовано показано історичний шлях ОУН та її організаційну діяльність з військових питань. Певною мірою військова діяльність ОУН відображена у фундаментальній праці польського історика Р. Висоцького, який характеризує діяльність ОУН в Польщі в міжвоєнний період [4].

На першому конгресі ОУН було прийнято низку постанов про створення та устрій ОУН, її мету і завдання, обрано керівні органи. Очолив провід ОУН Є. Коновалець, його заступником став М. Сціборський, секретарем – В. Мартинець. Членами ПУН були обрані: Д. Андрієвський, Д. Демчук, Ю. Вассиян, М. Капустянський, П. Кожевников, Л. Костарів. Головним суддею ОУН став Я. Дуб (М. Кушнір), а головним контролером – Я. Моралевич. У складі проводу створювали референтури: організаційну, політичну, військову, ідеологічну, пропаганди, зв'язку, фінансів, секретаріат у [5, с. 115–119, 144–149].

Устрій Організації Українських Націоналістів у розділі першому частині г) військова політика затвердив воєнну доктрину:

“1. Організація української військової сили буде поступово розвиватися, а її форма мінятися відповідно до трьох етапів політичного стану України: ворожої займанщини, національної революції та державного закріплення.

2. В обставинах ворожої займанщини підготовку народних мас до збройної боротьби, а зокрема підготовку організаторів та вишколених провідників, перебере окремий військовий осередок.

3. Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави.

4. Оборону впорядкованої держави перебере єдина регулярна надкласова національна армія і флот, що враз із територіальними козацькими частинами будуть збудовані на підставі загальної військової повинности” [6, с. 177]

ОУН вже з перших днів свого існування відверто заявляла про досягнення поставлених цілей шляхом безкомпромісної боротьби з усіма ворожими силами. “Декларація проводу українських націоналістів” (листопад 1930) наголошувала: “ОУН підкреслює, що велику проблему національного визволення можна розв’язати не політикою компромісів, не стремлінням приладнатись до окупаційних умов під гаслом дочасних локальних інтересів та зі страху перед жертвами, лише напруженим зусиллям цілого національного організму та аргументом оружної боротьби” [7, арк. 12–13].

У галузі військової політики ОУН враховувала те, що “лише військова сила, що спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, може звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування української держави” [5, с. 162]

Відповідно до програмних постанов Провід українських націоналістів на чолі з Євгеном Коновальцем скликав у Празі конференцію військових офіцерів, на якій були присутні генерали

Микола Капустянський*, Михайло Омелянович-Павленко, Віктор Курманович, Антін Кравс, полковники Роман Сушко, Костянтин Плохій, Микола Сціборський. Після тривалих нарад конференція прийняла рішення про обов'язкове проведення військового вишколу Організацією та проходження його всіма членами ОУН без винятку. Військовий штаб ПУН розподілив свої функції між трьома організаційними осередками. Перший на чолі з генералом Миколою Капустянським знаходився в Парижі й у його обов'язки входило: опрацювання загальних планів мілітарної політики, координація всіх військових осередків ОУН, випуск науково-дослідницької та навчальної літератури, налагодження контактів з іншими організаціями. Основною матеріальною базою для нього став створений у Франції Український народний союз. Другий, інформаційно-дослідницький осередок на чолі із підполковником Володимиром Колосовським та його заступником інженером Михайлом Сележком діяв у Голландії. Основним його завданням було вивчення військово-політичної ситуації у країнах-окупантах: СРСР, Румунії, Чехо-Словаччині, Польщі. Третій осередок на чолі з полковником Романом Сушком діяв у Відні. З 1933 р. його очолював генерал Віктор Курманович, посаду заступника обіймав Костянтин Мельник. Осередок займався стратегічним плануванням та організаційною діяльністю [8, с. 117–118].

Готуючись до безкомпромисної боротьби за незалежну Україну, керівники ОУН, серед яких було чимало колишніх вояків, глибоко усвідомлювали необхідність творення власних збройних сил. І певна робота у цьому напрямку проводилася, незважаючи на значні труднощі. Вже у 1928 р. на сторінках “Розбудови нації” з'явилася стаття Є. Коновальця “Військовий вишкіл”, яка викликала помітний інтерес в середовищі української еміграції. Крім цього, збиралася і опрацьовувалася спеціальна військова література, статuti армій зарубіжних країн. Робляться у цей час й спроби виробити певний погляд націоналістів на військову політику майбутньої незалежної української держави.

Щодо побудови та організації армії в ОУН існували два діаметрально протилежні погляди. Частина оунівців вважала, що Українська Армія має формуватися як регулярна одиниця в еміграції. Цю позицію підтримували еміграційні діячі Організації: Микола Капустянський, Микола Сціборський, Віктор Курманович, Роман Сушко, Омелян Сенік. Інша частина була переконана в тому, що національну армію необхідно творити на західноукраїнських землях, спираючись на власні сили. Цей погляд обстоювали “крайовики”: Юліян Головінський, Степан Бандера, Степан Охримович, Іван Габрусевич, Зенон Коссак, Роман Шухевич, Олекса Гасин, Дмитро Грицай, Василь Сидор, Яків Бусел, Ярослав Старух.

Свою воєнну доктрину представники Крайової езекутиви ОУН поклали в основу праці військового референта Михайла Колодзінського “Українська воєнна доктрина”, виданої в 1935–1937 рр. У розумінні М. Колодзінського майбутня воєнна доктрина українського націоналіста має мати яскраво виражений наступальний характер, орієнтуючись на ведення тотальної війни за незалежну Україну. У праці розкрито перспективи майбутньої національної революції, стверджено необхідність державного відродження, створення великих осередків військової сили. “Українська військова доктрина” складається з трьох розділів: історико-політичного, огляду географічних кордонів України, стратегії визвольної боротьби. Покладаючи великі надії на майбутню війну, Михайло Колодзінський стверджував: “Наша революція – це початок здійснення історичної місії України” [9, с. 4].

У статті під назвою “Старшинський корпус”, вміщеній у газеті “Сурма” за червень-липень 1931 року, зазначалося, що українські офіцерські кадри творитимуться в арміях усього світу, там члени ОУН здобуватимуть технічну освіту й проходитимуть військовий вишкіл.

Мілітаризацію ОУН на західноукраїнських землях проводили крайові провідники – Юліян Головінський, Степан Охримович і Степан Бандера. У кожному структурному підрозділі ОУН –

* Капустянський Микола (1879–1969) – військовий і політичний діяч з Катеринославщини. Генерал-хорунжий армії УНР. У роки Першої світової війни – полковник російського генерального штабу. У 1919 році – генерал-квартирмейстер штабу Дійової армії УНР. Після перших визвольних змагань на еміграції в Польщі і Франції. З 1928 року пов'язав свою долю з Проводом українських націоналістів, учасник Першого великого збору ОУН 1929 року, обраний військовим референтом ПУН.

окружних, повітових, районних проводах – передбачалися посади референтів військового вишколу, які займалися організацією навчальних таборів та теоретичних курсів з військової справи. За підготовку та проведення вишколів відповідали бойовий референт і референт військового вишколу в Крайовій ексекутиві ОУН.

У 1929 р. було видано листівку “Хлопці”, в якій ОУН закликала: “Ідіть до польського війська і не дезертуйте, присягайте на вірність Польщі, але у своєму серці складіть іншу присягу – боротьби за волю українського народу. Вчіться добре володіти зброєю, ознайомлюйтесь з усім, що могло б колись придатись Українській Армії. Прийде слухний час, і Ви обернете Ваші кріси проти Польщі. Серед найтяжчих терпінь в польських касарнях хай Вам сниться золотий сон боротьби за волю українського народу, аж поки той сон справдиться” [10, арк. 15–15 зв.].

У 1932 р. було створено десять інструкторських відділів, в яких працювало дев’яносто осіб. Також було сформовано окремий вишкільний відділ для дівчат. Спочатку проводилася теоретична підготовка, згодом отримані знання закріплювали практичними вправами в терені. Кожні півроку члени ОУН, які навчалися на вишкільних курсах, складали іспити [11, арк. 128]. З них відбирали до боївки Організації осіб із рішучим характером, які не мали шкідливих звичок. Бойовикам заборонялося також бути членами українських громадських організацій, щоб тим самим не наражати їх на репресії з боку влади [12, арк. 28].

Для всіх членів ОУН у газеті “Сурма” у 1929–1930 рр. друкували загальні статті про роботу розвідки: “Що треба знати при написанні листів і записок”, “Як заховуватися під час слідження”, “Про конфідентів і провокаторів”, “Як поводи ти себе в чужім місті”, “Правдиві й фальшиві документи та перехід кордону”, “Як ховати тайні річі пред поліцією”, “Хто працює у розвідці”, “Революційна праця поміж військом”, “Жінки-розвідчики”, “Роди розвідчиків” [13].

Військові вишколи для сільських членів ОУН мали проводитися за відповідними інструкціями, які розробляла референтура військового вишколу [14, арк. 7–9]. Зокрема таку інструкцію було видано для одиночного бойового вишколу стрільця. Навчання мало проходити за таким планом: 1) озброєння стрільця; 2) поведінка під час бою, фази бою, тактика боротьби в різних теренах і порах дня; 3) бойовий марш, поведінка під час нападу танків, кінноти, газових атак, нальотів літаків; 4) постій, квартири, таборування; 5) вартова служба на фронті та в заплілі; 6) передавання наказів і зв’язок під час маршів, боїв, постоїв; 7) спільні дії родів військ, знання старшинства; 8) вивчення зброї – кріс, легкий скоростріл, ручна та крісова гранати; 9) польові вправи та укріплення, картографія [15, арк. 4]. Такі заняття часто проводив Олекса Гасин-“Лицар”.

У 1932–1933 рр. в референтурі військового вишколу КЕ ОУН видали загальні інструкції щодо проведення вишколів. У них зазначалося, що “на майбутнє ми не будемо вести війну силами регулярної армії, а при допомозі народної армії, які творитиметься при ворожому нападі” [16, арк. 14 зв.]. Програма навчання будувалась за такою структурою: 1) тілесні вправи; 2) наука новітнього озброєння; 3) військові засоби допомоги; 4) тактика; 5) знання ворожих військ; 6) господарська війна; 7) політична пропаганда. Під час вишколів оунівців навчали володіти такими видами зброї, як шабля, револьвер, карабін, кулемет, міномет, гармата. На заняттях, присвячених військовим засобам допомоги, члени ОУН дізнавалися про діяльність інтендантської, медичної, ветеринарної служби, служб зв’язку, картографії, транспортування. Вивчення тактики військової справи об’єднувало вивчення окремих видів її зброї, різних родів військ, воєнних доктрин іноземних держав. Ворожі армії розглядалися у трьох площинах: військовій, економічній та політичній. Також слухачів інформували про те, які заходи вживали різні держави із початком війни [16, арк. 18–19].

Для полагодження спірних питань щодо військової політики ОУН у Берліні в 1933 р. відбулася зустріч між представниками Військового штабу ПУН (генералами Миколою Капустянським, Віктором Курмановичем^{*}, полковниками Євгеном Коновальцем, Миколою Сціборським, а також

^{*} Курманович Віктор (1876–1945) – військовий діяч, генерал-чотар УГА. У роки Першої світової війни – командир полку австор-угорської армії на італійському фронті. З січня 1919 р. – командир груп “Жовква” і “Північ” 1-го корпусу УГА, з лютого – начальник штабу Начальної команди УГА, потім – секретар військових справ уряду ЗУНР. З середини 30-х років працював у військовій референтурі проводу ОУН.

Володимиром Мартинцем) та делегатами із ЗУЗ (Степаном Бандерою, Богданом Кордюком, Іваном Габрусевичем, Володимиром Янівим, Євгеном Врецьоною) [17, с.100].

Готуючись до великої війни, військова референтура ПУН на чолі з генералом Миколою Капустянським-“Низолою” за сприяння Військового штабу ОУН, до якого входили: генерал Віктор Курманович, полковник Роман Сушко, сотники – Ріко Ярій, Степан Чучман, Омелян Сенік та Олекса Гасин, а також Михайло Колодзінський, у другій половині 1930-х років опрацювала та видала “Загальний курс військового вишколу”. Посібник складався з дев’ятнадцяти розділів, присвячених основам тактики, стратегії та організації сучасної армії. На особливу увагу заслуговує виданий спільними зусиллями Євгена Коновальця та Олекси Гасина “Військовий підручник”, що призначався для вишколу широкого загалу членів ОУН [18, с. 498–499]. Також у Канаді завдяки зусиллям Стрілецької громади був виданий “Начерк підручника для українських старшин і підстаршин” із передмовою генерала Віктора Курмановича [19, с. 413]. У 1938 р. в Парижі заходами військової референтури при ПУН ОУН було видано збірник на військову тематику “За збройну Україну” та книгу “Війна й техніка” під загальною редакцією генерала Миколи Капустянського. Військово-науковий журнал “За збройну Україну” (вийшло два числа) ознайомлював читацький загал із тогочасним станом військової науки й формами ведення модерної війни. Майже вся увага видання зосереджувалася на Советському Союзі та на війні партизанськими методами [20, с. 123]. У журналі публікувалися такі статті: “Модерна війна й наші завдання” Миколи Капустянського, “Воєнна доктрина Червоної армії” Володимира Колосовського, “Летунство на європейській шахівниці” Смілого, “Еспанська війна” Степанюка та інші. В іншому журналі – “Війна й техніка” – було надруковано статтю, згідно з якою військова доктрина ОУН загалом набувала такого вигляду:

“1. За формою Українська Армія творитиметься в початках на зразок окупантських частин із необхідними корективами.

2. Духовно і за складом вона буде національною армією зі всіма додатними прикметами і рисами.

3. Вдержана буде дисципліна й довір’я між старшинами і вояками.

4. Відновлення славетних стягів визвольної боротьби.

5. Територіяльна система для вояків та командний склад з усіх земель.

6. Добре організоване запілля та сильна влада на місцях.

7. В районах операцій регулярних частин та в національному запіллі – всі повстанні відділи розв’язуються або реорганізуються в загальну військову систему.

8. Очолює збройну боротьбу в усіх її ділянках український військовий провід” [8, с. 125].

Не тільки друковані джерела готували членів ОУН до революційної боротьби, але й безпосередні військові школи та інструкторські курси працювали на майбутніх військовиків. Перший військовий вишкіл ОУН провела в 1930 р. в Подєбрадах (Чехія). Відповідальним за організацію курсів був Ярослав Барановський. У роботі брали участь Гуменюк зі Львова, Пилипів із Бережан, Гоголь і Ясінський зі Станиславова та інші. Вони провели тритижневий вишкіл, інструкторами на якому були Омелян Сенік, Володимир Мартинець, Яворський [21, арк. 5–6].

У 1933 році 10–15 серпня відбувся в Данцігу спеціальний однотижневий курс для інструкторів військового вишколу членства ОУН на ЗУЗ. У цьому курсі взяло участь 13 завансованих військовиків, членів ОУН. Безпосередньо після того в Берліні відбувся військовий курс для радіо-телеграфістів, учасниками якого були теж члени ОУН із західноукраїнських земель. Повернувшись із тих курсів на рідні землі, військовики ОУН зорганізували в інших місцевостях вишколи військових інструкторів, зокрема десять вишколів по 9 слухачів в самому Львові.

ОУН мала в західних областях України розгалужену й добре законспіровану мережу місцевих організацій, готувала свої кадри до активних збройних виступів. Впродовж 1935–1936 рр. у Варшаві та Львові відбулися гучні процеси над членами крайової ексекютиви ОУН на ЗУЗ. Вони сприяли розповсюдженню засобами масової інформації більш-менш об’єктивних даних про ОУН, викликали симпатії з боку українського населення до тих, хто опинився на лаві підсудних. І на цей важливий факт мали зважати німці, які розглядали можливості використання ОУН як у разі конфлікту з Польщею, так в перспективі для боротьби з СРСР.

ОУН мала помітний вплив й на такі масові спортивні товариства Західної України, як “Луги” й “Сокіл-Батько”, що нараховували в своїх лавах відповідно 50 тис. і 35 тис. членів.

У 1934 р. в Канаді на базі студентських груп було створено Організацію молодих українських націоналістів (МУН), програмою якої передбачалося надання допомоги ОУН в Україні. МУНівці проводили військові вишколи для своїх членів: вони відкрили школу пілотів в Оттаві (один із її випускників Михайло Мушинський літав на літаку “Євген”) та радіотелеграфічну – в Торонто. Майже 40 осередків (вони мали і свій часопис – “Новий шлях”) становили організаційну мережу в Канаді. Засновниками МУНу були П. Юзик, А. Глинка, А. Головач, К. Магера. У США проводила військові вишколи, зокрема воєнних пілотів на літаку “Націоналіст”, Організація державного відродження України (ОДВУ) [17, с. 102–105]. Зростанню націоналістичних настроїв серед української молоді посприяли візити до Канади Євгена Коновальця в 1929 р., Романа Сушка в 1932 р. та Миколи Капустянського в 1935–1936 рр.

Із наближенням Другої світової війни, ОУН, основною метою якої була визвольна революція, почала активно проводити військові навчання та вишколи старшинських (офіцерських) кадрів. Для цього були організовані спеціальні закордонні курси, на які таємно направляли кращих членів Організації. Під час навчання, що відбувалось у Чехо-Словаччині, Австрії, Німеччині й Італії, насамперед звертали увагу на методи та принципи ведення “малої війни”, підготовки саботажних акцій. Військова референтура та штаб ОУН розробляли мобілізаційні та оперативні плани на випадок початку війни. У 1937–1938 рр. на базі бойової та військово-вишкільної референтур було сформовано Службу безпеки ОУН, яка окремо організовувала свої вишколи з правил конспірації та проведення розвідки. З 1933 р., за даними поліції, у Берліні існувала офіцерська школа ОУН при Українському науковому інституті. У 1937–1938 рр. провідні діячі ОУН із ЗУЗ на чолі з Романом Шухевичем-“Дзвоном” та Олексою Гасиним-“Лицарем” закінчили скорочені офіцерські курси при Баварській військовій академії. Місячні офіцерські вишколи в Австрії та Німеччині пройшли члени військової референтури ОУН [22, с. 68–69].

У 1938 р. Німеччина загалом завершила підготовку до війни у Європі. Хоч нацистське військово-політичне керівництво не було до кінця впевнене у послідовності проведення своїх бойових акцій, не викликало сумнівів, що свій основний інтерес воно бачило на Сході. Тому німецька розвідка невдовзі поновила зв'язок з ОУН. Навесні 1938 р. поблизу Відня відбулася конспіративна зустріч Є.Коновальця і В.Курмановича з представниками абвера. Найбільше німців цікавив Радянський Союз. На їх пропозиції голова ПУН погодився спрямувати основні сили Організації на підтримку діяльності проти СРСР. При цьому він зауважив, що ОУН не припинить поряд з цим боротьби й проти Польщі.

Протистояння двох військових доктрин ОУН – орієнтація на власні сили та на допомогу і з-за кордону – сягнуло апогею в 1938 р., коли вирішувалася доля Карпатської України. Прихильники першої – Михайло Колодзінський – “Гузар”, Зенон Косак – “Тарнавський”, Роман Шухевич – “Щука”, Олекса Гасин – “Лицар”, Мирослав Тураш – “Грабовський”, Дмитро Грицай – “Перебийніс”, Володимир Тимчій – “Лопатинський” – виступали за створення власних збройних відділів, незважаючи на позицію Німеччини. Прихильники другої доктрини – Микола Капустянський, Віктор Курманович, Микола Сціборський, Роман Сушко, Ярослав Барановський – виступали проти заходів “крайовиків”, орієнтуючись на Німеччину. Через ПУН вони заборонили членам ОУН із Західної України брати участь у подіях на Закарпатті. Ще за життя Євгена Коновальця було створено два штаби для вироблення спільної позиції щодо дій на Закарпатті. Перший – на чолі зі Сціборським, Сеніком і Ярим працював над політичним аспектом, другий – на чолі з Капустянським, Колосовським, Курмановичем та Колодзінським розробляв військову стратегію. Але трагічна смерть Євгена Коновальця перешкодила цим заходам і керівництво ОУН так і не виробило спільної позиції [18, с. 549–551].

Події в Карпатській Україні привернули до себе увагу всієї української еміграції, населення Західної України. Сотні українців виявляли палке бажання взяти участь в розбудові національного життя в Закарпатті.

З усіх політичних провідів організованого українства найбільшу активність в справах Карпатської України виявила ОУН. Особливо енергійно діяли члени ОУН на ЗУЗ. Перейшовши кордон, вони прагнули опанувати всі ділянки національного життя.

Особливу увагу націоналісти приділили “Організації народної оборони”, з часом перейменованої в “Карпатську січ”. Головнокомандувачем збройних сил Карпатської України під час боїв з угорськими військами був Сергій Єфремов [23, с. 152], начальником її штабу був М. Колодзінський, разом з яким працювали інші відомі члени ОУН на ЗУЗ: З. Коссак, Р. Шухевич. Однак існування цієї збройної формації не відповідало конституції ЧСР. Українське питання стало розмінною монетою у політичній грі європейських держав напередодні Другої світової війни.

Це, мабуть, й позначилося на долі Карпатської України. Не бажаючи зайвих ускладнень на шляху реалізації своїх планів у Європі, Німеччина вирішила зняти з порядку денного “українське питання”. 12 березня 1939 р. у зв’язку з остаточним рішенням про окупацію Чехословаччини фюрер повідомив угорського посла у Берліні, що Німеччина дає згоду на приєднання Карпатської України до Угорщини.

За цих обставин 15 березня 1939 р. сейм Карпатської України слідом за Словаччиною проголосив свою незалежність. Але все було даремно. Увечері цього дня німецький консул у Хусті повідомив українську сторону, що “в такій ситуації, коли мадярські війська зайшли вже досить далеко в глибину краю, Німеччина не може дати помічі Карпатській Україні, бо це б могло викликати збройний конфлікт з мадярами й поляками”. З огляду на це консул радив “добровільно податися мадярам” [24, с. 114].

Хоч політичний провід Карпатської України фактично капітулював під тиском подій, керівники “Карпатської січі” вирішили дати останній бій мадярським загарбникам. Однак боєздатність загонів січовиків виявилася занадто низькою. Незважаючи на те, що “Карпатська січ” нараховувала 10–12 тис. членів, військовий вишкіл мала незначна частина з них. А кількість озброєних бійців не перевищувала, мабуть, 2 тисяч осіб. З огляду на зазначене розраховувати на тривалий спротив угорським військам було нереально. Не зважаючи на героїзм січовиків, організована збройна боротьба в Карпатській Україні фактично припинилася 19 березня 1939 р. Невеликі партизанські групи, переважно в гірській місцевості, ще тривалий час турбували окупантів. Загалом втрати “Карпатської січі” вбитими були трохи більше 100 осіб. Загальна ж кількість загиблих в цих подіях українців оцінюється в 5 тис. осіб [25, с. 68], серед них були М. Колодзінський і З. Коссак, провідні члени КЕ ОУН на ЗУЗ. За деякими даними їх захопили в полон і розстріляли угорці.

Завдяки активній військово-політичній діяльності Організація Українських Націоналістів у міжвоєнне десятиліття зуміла підготувати більшу частину українського суспільства в Західній Україні до збройної боротьби під час і після Другої світової війни. Для досягнення цієї мети Організація мобілізувала свої військові кадри, які довели в ті буремні роки свою жертвовність та ідейність у боротьбі з двома окупантами – Німеччиною та Советським Союзом. Подальший хід історичних подій показав, що ОУН була єдиною реальною політичною силою, яка зуміла гідно репрезентувати Українську націю та очолити її в боротьбі за свободу та побудову незалежної Української держави.

1. Коновалець Є. *Причинки до історії української революції*. – Прага: Накладом Проводу Українських Націоналістів, 1928. – 39 с.; Капустянський М. *Українська збройна сила й українська національна революція*. – Саскатун, Саскачеван: Новий Шлях, 1936. – 50 с. Капустянський М. *Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році: Короткий воєнно- історичний огляд*. – Львів, 1921. – 88 с. – Кн. 1: *Матеріяли до воєнної історії*; Колодзінський М. *Українська воєнна доктрина*. – Торонто, 1957. 2. Мартинець В. *Українське підпілля від У.В.О. до О.У.Н.: Спогади й матеріали до предісторії та історії українського організованого націоналізму*. – Б.м.: Б.в., 1949. – 349+LXXVI с.; Мартинець В. *25-ліття Організації Українських Націоналістів // Календар-альманах “Нового шляху” на 1954 рік*. – Вінніпег, Б.р. – С. 66–68; Мартинець В. *За зуби й пазурі нації*. – 2-е вид., випр., доп. – Париж: *Українське слово*, 1937. – 170 с.; Мірчук П. *Нарис історії ОУН 1929–1939*. – Т. 1. – Мюнхен, 1968; Книш З. *Бойові дії ОУН на ЗУЗ в першому десятилітті її існування // ОУН 1929–1954:*

Зб. ст. у 25-ліття ОУН. – Париж, 1955; Ребет Л. Світло і тіні ОУН. – Мюнхен, 1964. 3. Гаврилів І. Військове питання в діяльності УВО-ОУН в міжвоєнний період // Вісн. Держ. ун-ту “Львівська політехніка”. – 1998. – № 344. – С. 32–40; Гаврилів І. Військова та політична діяльність ОУН напередодні Другої світової війни // 1939 рік в історичній долі України та українців: Матер. Міжнар. наук. конф. 23–24 вересня 1999 р. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 77–81; Партиляк І. Історичні та ідеологічні передумови мілітаризації ОУН: Військово-політичні питання в програмних документах єдиної ОУН та ОУН(б) // Молода нація. – 2000. – № 1. – С. 79–95; Яким С. Військово-політична ситуація на західно-українських землях напередодні Другої світової війни // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2000. – № 408. – С. 93–98; Кентій А. Збройний чин Українських Націоналістів 1920–1956: Історико-архівні нариси. Т. 1. – К., 2005. – 332 с. 4. Wysocki R. Organizacja ukraińskich nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939. – Lublin: Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003. – 452 s. 5. Книш З. При джерелах українського організованого націоналізму. – Торонто, 1970. – С. 115–119, 144–149; С. 162. 6. Розбудова нації. – 1929. – № 5. – С. 177. 7. ЦДАГО України, ф. 6, оп. 1, спр. 479, арк. 12–13. 8. Капустянський М. Військова підготовка ОУН // ОУН. 1929–1954. – Париж, 1955. – С. 117–118; С. 125. 9. Колодзінський М. Українська воєнна доктрина. – Торонто, 1957. – С. 4. 10. ЦДІАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 938, арк. 15–15 зв. 11. ЦДІАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 3126, арк. 128. 12. ДАЛО, ф. 220, оп. 1, спр. 171, арк. 28. 13. Сурма. – 1929. – № 22 (липень); Сурма. – 1929. – № 23 (серпень); Сурма. – 1929. – № 25 (жовтень); Сурма. – 1929. – № 26 (листопад); Сурма. – 1930. – № 30 (березень); Сурма. – 1930. – № 31 (квітень); Сурма. – 1930. – № 36 (вересень). 14. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 383, арк. 7–9. 15. ЦДІАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 964, арк. 4. 16. ЦДІАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 1058, арк. 14 зв.; арк. 18–19. 17. Капустянський М. Нариси споминів 1929–1939 років. – С. 100; С. 102–105. 18. Мірчук П. Нарис історії ОУН: 1929–1939. – Т. 1. – Мюнхен, 1968. – С. 498–499; С. 549–551. 19. Начерк підручника для українських старшин та підстаршин. – Саскатун, 1938. – С. 413. 20. За збройну Україну // Бібліотека ЦДІАУЛ. – № 66. – С. 123. 21. ЦДІАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 155, арк. 5–6. 22. Дем’ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин-“Лицар”. – Львів, 2003. – С. 68–69. 23. Колянчук О., Литвин М., Науменко К. Генералітет Українських визвольних змагань. – Львів, 1995. – С. 152. 24. Карпатська Україна у боротьбі: Збірник. – Відень, 1939. – 114 с. 25. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. – 68 с.